



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

**Evsebivs || De Euangelica pr[a]eparatione**

**Eusebius <Caesariensis>**

**[Augsburg], 1522**

**VD16 E 4299**

Liber Qvartvsdecimvs.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-34477**

serua in manibus domini dum ab eo uerberetur interierit, ultione do-  
 minus uindicabit, si ꝑo diem unum uel duos supuixerit, non uindi-  
 cabitur, argentum em̄ eius est. Si quis serui aut seruae oculum erue-  
 rit, libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moses, Illa etiam nō est ab re  
 audire, quæ de rebus minimis inhumaniter Plato sancit. Si quis in-  
 quit ficus aut unam absq; consensu patroni accæperit, quoniã quæ  
 sua nō sunt accæpit, damnetur. Quod si seruus quispiam fecerit per  
 singulas ficus atq; racemos, æqualia numero uulnera patiatur. Hæc  
 certe magnificamente Platonis digna non sunt. Sed audi modo ui-  
 cissim, atq; cognosce q̄ humanissime atq; diuine Moses. Si introiue-  
 ris inquit in uineam proximi, comedes uuam & implebis animã tu-  
 am, nihil autem exportabis. Et rursus, Si in messem proximi tui ue-  
 neris, non immittas falcem, sed spicas in manibus tuis colligas, si me-  
 tendo manipulum oblitus fueris, in agro non reuerteris ad accipien-  
 dum, inopi relinquant, ut benedicat tibi dominus deus tuus, in uinde-  
 mia non reuerteris ad uindemiandum iterum; inopi erit si quid reli-  
 ctum est. Innumerabilia in Platone sunt, quæ reprehendi possunt,  
 sed ea quæ dicta sunt satis multa esse opinor, ad ostendendũ iure no-  
 bis Iudaica Platonis anteferri.

EVSEBII PAMPHILI LIBER  
 QUARTVSDECIMVS.



VNC aliorum quoq; philosophorum sectas, imo  
 uero nugas compendiose ponamus, quorum erro-  
 res non a me ipso, sed contradictione & pugna inter  
 eos mirabili cognosces, quos quando inter se, aut cū  
 alijs comparo, non facile negauerim, illos claros fuis-  
 se uiros. Quando uero Hebræorum Theologis at-  
 que philosophis comparo, & doctrinam doctrinæ illorum cōfero,  
 caduca & friuola omnia quæ philosophi excogitarunt, mihi uiden-  
 tur. Nec mirum, illa diuinitus ædita sunt, hæc humanitus.

**I** Quod omnes inter se philosophi repugnant, cōtra quod  
 nostri omnes concordant. CAP. I.  
 Deo ut non simus accusandi, si Græcorum doctrinam despi-  
 cimus, & Hebræorum scripturam amplectimur. Nam opera  
 precium

LIBER QVARTVS DECIMVS 3029

precium est ad hanc præparationem euangelicam diuersas atq; in/ ter se contrarias multarum in philosophia heresum opiniones uide/ re, ipsosq; philosophos uerbis ambitiose sibiipsis pugnantes. Plato enim ille omnes qui ante ipsum fuerunt, reprehendere acriter so/ bat. Platonem deinde ac Platonicos alij increparunt, & ipsi peripate/ ticos persecuti sunt, & peripatetici rursus eos, nihil scire, nihilq; di/ cere putabant. Stoici ab alijs deridentur, & ipsi cæteris illudere non uerentur, ita ut iam non lingua & calamo solum, uerum etiam mani/ bus prælium geratur. His Pyrronem, Aristippum, Metrodotum, Protagorā, Xenophanem, Permenidemq; addemus, nec uolupta/ tis defensorem Epicurum prætermittamus, hos omnes ita redargui/ emus, ut alterius armis in altere utamur. Sic enim inutilis esse disci/ plina ipsorum ac luce clarius uidebitur, non dico hæc quia Græcos odio habeam, aut quia eloquentiam eorum contemnam, sed quia fal/ so accusari reprehendiq; me uideo, quod falsam ac fabulosam He/ bræorum scripturam elegimus. Quomodo enim falsa est Hebræo/ rum doctrina, qui ab initio humanæ uitæ ueram philosophiam, & pietatem, & inuenerunt, & intemeratam conseruauerunt: qui nihil unq; addiderunt aut detraxerunt his, quæ summi uiri scriptis adide/ runt. Principio enim sapientissimus ille Moses, quem omnibus Græcis multo antiquiore in superioribus demonstrauimus, nihil omni/ no ex his mutauit, quæ sincera suorum maiorum Theologia tradi/ dit, præterq; quod uiuendi disciplinam temporibus atq; hominibus illis cōgruam diuinitus sanxit, & qui multis sæculis post eum uixe/ runt prophætæ, nec unicum quidē uerbum, aut Mosaycæ legi, aut Theologiæ priscoꝝ a Mose conscriptæ, incongruens minuseq; con/ sentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoq; ueritas a scriptu/ ra Iudæorum profecta ita ei cōgruit, si recte intelligitur, ut nulla re/ pugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt, una sententia, una uoce a primis, qui ante Mosem fuerunt, a medijs qui fuerunt, a Mose usq; ad Christū rutilarunt, a nouissimis discipulis dico Chri/ sti, qui ueram pietatem, id est, Saluatoris nostri doctrinā uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem adiderunt, prædicantur ac cōfirman/ tur, uniuersumq; orbem magis indies florentem fide conspiciamus, nec Imperatorum edicta, nec hostium insidia, nec inimicorum gla/

H v dij

dij preualere potuerunt. Gentium uero praecleara illa philosophia, quem unquam fructum produxit: Nam quemadmodum qui ante Platonem fuerunt, ab ipso derideantur, mox ipsius Platonis uerbis audies, Protagoram enim, Heraclitum, Empedoclem, & Parmenidem idcirco redarguit, quia dissentientes inter se manifeste uidentur, quamuis Protagoras omnino impius, qui nullum esse deum opinatus est. Sic enim in libro de dijs aedito ab eo statim incoepit. Nescio inquit si dii sint, nec quali forma sint cognoscere possum. Democritus uero qui Protagoram docuit principia rerum, inane ac plenum esse dicebat, plenum ens & solidum uocabat, inane uero ac uacuum non ens, asseritque non magis ipsum ens esse quam non ens. Ab aeterno enim inquit in uacuo continue atque uelociter entia mouentur. Heraclitus uero principia rerum ignem putauit, ex quo uniuersa fieri, & in quem resoluti uicissim arbitratus est, tempusque resolutionis omnium in ignem determinatum esse ait, & generationis ex eo similiter. Si omnes cuncta moueri asseruerunt, Parmenides autem Electa, unum esse uniuersum affirmat, non genitum, neque mobile, plene quoque figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit, ac eum in omnibus sequitur, de quibus omnibus haec Plato in Theeteto conscripsit. Ex differentia inquit, ex motu, & ex mixtura adinuicem omnia fiunt quae esse dicimus, non recte appellantes, nunquam enim aliquid est, sed semper fit, & de hoc omnes philosophi praeter Parmenidem conueniunt, Protagoras dico Heraclitus, Empedocles, & utriusque poeseos summi Poetae, comediae quidem Epicharmus, Homerus autem tragediae, qui cum oceanum generationem dicat deorum, omnia fluxu, atque motu producta esse uoluit. Et paulo post Heraclitij ait, qui in Epheso loniacque philosophari uidetur, nullo modo curauit quiete aliquid interrogare, ac respondere, & si quid ab eis quaesueris enigmata, quaedam uerba quasi sagittas ex arcu proiciunt, quorum si rationem quandam, aut significationem quaesueris, alio percutieris enigmate, nec quicquam cum eis efficere poteris: quippe nec ipsi secum firmi unquam aliquid dicunt, immo id apertissime uidetur, ne quid certi, aut in uerbis, aut in animis eorum insit. Et subiicit. Ab istis igitur nihil unquam discemus, sed ipsi nos consideremus, quod ab antiquioribus accepimus occultius ab illis

## LIBER QVARTVS DECIMVS 311

illis ac poeticae dictum, quod oceanus & fluxus generatio rerum est, quia nulla res prorsus stet atque quiescat. Quod posteriores aper-  
 tius adeo dixerunt, ut iam etiam coriarii fabrique omnes recte se te-  
 nere philosophiam putent, liberatiq; ab errore uideantur, quia fal-  
 sum esse cognoscant, alias rerum quiescere, alias moueri, omnia em-  
 moueri a praclaris illis philosophis didicerunt, quos magnis laudi-  
 bus prosequuntur. Fere autem oblitus sum o Theodore illorum,  
 qui uniuersum immobile esse contendunt. Mellissus enim & Par-  
 menides & quicumque eos sequuntur spernentes illo stare omnia qui-  
 escereque affirmant. Ipsum enim inquit uniuersum non habet lo-  
 cum in se ipso, quo moueatur. Quid igitur nos in medio istorum  
 intercepti o amice dicemus: nisi magno animo defensi effugiemus,  
 quemadmodum in palestra nonnulli intercepti, alij ab alijs simul tra-  
 cti pereunt. Sic nos in contraria ista trahentes penitus lacerabunt.  
 Haec in Theeteto. Sed uideamus rursus, quae de prioribus philoso-  
 phis in Sophista scripsit. Facilia quaedam Parmenides inquit locu-  
 tus est, & quicumque de prioribus iudicare de entibus, quot & quae  
 sint uoluerunt, fabulam quandam quasi pueris nobis narrare mihi  
 uidentur, alius enim tria entia dicit esse, & modo inter se pugnare,  
 modo alterum ab altero fieri, coniunctiones quoque partus & edu-  
 cationes quasi filiorum confingit, alius duo facies, humidum uide-  
 licet atque siccum, aut calidum & frigidum in unum copulat & pro-  
 ducit. Genus autem Eleaticum a Xenophane, & ante ipsum incipi-  
 ens, omnia unum esse affirmat, lades uero quidam musaeque Siceli-  
 des coniungendum ita putarunt, ut dicerent ens & unum & mul-  
 ta esse, sed amicitia & inimicitia differre. Distractum enim ens  
 semper aiunt ferri per contentionem illi, qui intensiores musas co-  
 luerunt, remissiores uero sic semper se habere negarunt, sed mo-  
 do quidem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute. Veneris ami-  
 cum sibi atque conueniens, modo autem multa cum ipsum sibi/  
 ipsi propter contentionem repugnet. Et post pauca. Quidam au-  
 tem inquit sunt, inter quos Gigantum bellum assiduum geritur,  
 alij enim quicquid manibus comprehenditur, tactuque sentitur,  
 id solum esse contendunt, corpus atque substantiam idem omnino  
 esse affirmantes. Alij eis illudunt, qui separatas a corpore substantias  
 esse

esse afferunt; dicunt enim quidam, intelligibiles atque incorporeas species ueram esse substantiam. His alijsq; huiusmodi uerbis, omnes qui ante ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit, in superioribus explanauimus, cum a iudaica ipsum scriptura accepisse plurima probaremus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

## De Successione platonica. CAPVT. II.

**P**latonem igitur ferunt in Academia primum docuisse, ac ideo & Academicam philosophiam uocitatam fuisse. Post illum uero Speusippum ex ore nepotem Platonis, deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscepisse, qui post mortem Platonis nouis opinionibus ilico Academiam repleverunt. Ita sincera Platonis doctrina una cum eo extincta, contentiones namq; ac pugnae post eum inter philosophos coortae, usq; ad hodiernum diem maximopere uigent. Paucissimi enim, immo uero duo uel ad summum tres in tanto spacio temporis ueri platonici sunt reperi, nec tamen etiam ipsi ab adumbrata cauillatione omnino alieni. Polemoni Archesilaum aiunt successisse, qui fertur Platoniam omnino philosophiam commutasse, nouamq; quaedam constituisse, quoniam nihil comprahensibile sit, & in utramq; partem rationes aequalium sint uirium, sensus quoq; fallaces esse, rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud Hesiodicum.

Mens caelata latet homines haud cognita cuiquam,  
Atq; ipsam secum dii detinuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Archesilaum autem Carneades atque Clytomachus priorum philosophia contempta, tertiam instituerunt Academiam, quartam Philon & Acharnidas, quintam quoque nonnulli dicunt Antiochum induxisse, si quidem successores Platonis fuerunt, quorum philosophia qualisnam fuerit, si quis discere gliscit, Numenium audiat, qui in libro de dissensione Academicorum a Platone haec scripsit. Speusippus inquit Platonem, Xenocrates Speusippum, Polemon Xenocratem in Academia secutus est, qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabant, praeterquam quod haec nobilis incomprehensibilitas nondum illos inuaserat, ita statim post illum, aut ignorantia, aut alia quadam de causa Platonis  
philos

## LIBER TERTIVS DECIMVS 307

philosophiam contempserunt. Nolo enim amore Xenocratis id dicere, imo ꝑo Platonis gratia dicam, doleo nanq; quia philosophia & vitam Platonis imitati non sunt. Na & si non erat melior magno illo Pythagora, forsitan tamen etiam peior non fuerat, quem quidem Pythagoram discipuli eius diligenter secuti, maiorem doctori suo accumularunt honorem. Quam rem quamuis utinam non fecissent, studiosissime imitati Epicurei sunt, qui cum sapientem putarint Epicurum fuisse, multis post eum temporibus nihil penitus, aut illi, aut alter alteri contrarium dixerunt, sed impietatis crimine inquinatus videtur, qui noui aliqd dicere audeat, ita magna quaedam inter eos concordia est. Similisq; est Epicuri secta disciplinae ciuili, quippe cum sine seditione summo consensu sic agatur, ut unam mentem, unamq; sententiam habeat. Itaq; firmiter atq; concorditer Epicurum defendunt, ut etiam in posterum secuturi uideantur. Stoica ꝑo statim ab ipsis principijs factionibus plena nondum quieuerunt, suntq; inter eos a deo diuisi, ut alij magis, alij minus se Stoicos esse fateantur. Plato autem pythagoricus certe fuit, nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitatione Pythagorae, quod & ipse secutus eo modo conscripsit, ut necessitate, nec clare dixerit, sed inter manifestum atq; occultum sententiam suam caelauerit, non inuidia quadam neq; malivolentia, sed rerum dignitate commotus. Hoc igitur considerantes, sperare ipsum omnino debemus ab Aristotele atq; Zenone, & quem Academia sua diuisa est, ab ea quoq; ipsum distinguimus, ac ipsum in seipso considerantes, Pythagoreum appellamus. Sed nunc furiosissime, & huc & illuc, & totus, & per singula membra trahitur uir inter Pythagoram & Socratem medius. Sublimitatem nanq; illam Pythagorae ad humanitatem deduxit, humile uero atq; deiectum, Socratis ad grauitatem reduxit, ac ita Pythagora popularior atq; communior, Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo, unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Archesilaus & Zenon audiuerunt, quamuis Zenon antequam Polemo doceret, Xenocratis etiam fuerat auditor, qui etiam Cratetem Cynicum in nonnullis imitatus est, sed Stilponem quoq; & Heraclitios est secutus, nam cum Zeno & Archesilaus Polemona simul audirent, disputandi ambitione concitati, quotidie pugnabant, ita Zeno Heracliti, Stilponis, & Crate-

tis

tis auxilio nixus, insignis pugnator a Stilpone factus, & austerus ab  
 Heraclito, Cynicus a Cratete, Archefilaus uero Crantota platon/  
 cum, & Diodorum & Pyrrona in subsidijs tenuit. Et Crantor qui/  
 dem credibilem eius effecit orationem, Diodorus uero sophisticā,  
 Pyrronem autem mutabilem eum fecit & transfugam, & omnino nihil.  
 Vnde dicebatur de ipso, quod ex anterioribus esset Plato, ex poste/  
 rioribus Pyrronem, ex medijs Diodorus. Hic subtilitatibus Diodori, q/  
 uacutus dialecticus erat, & Pyrronis ratiocinationibus Platoniam  
 eloquentiam scēdauit, & modo & hoc, modo aliud dicēs, hinc illo,  
 & illinc huc facile tanquam mihi sciens uoluebatur, scire tamē mul/  
 ta eloquentiæ umbra uidebatur, nec unquam fuit in eo, ut unum &  
 idem bis diceret, nec putabat ingeniosi esse uiri in eisdem permane/  
 re. Cauillator igitur summus uocabatur, cum ita se his quæ dice/  
 bantur dare adaptareq; semper fuerit prameditatus, ut cum ipse ni/  
 hil sciret, nec alios scire quicquam pateretur. Terrebat enim omnes  
 turbabatque sophismatibus, gaudebatque ac gloriabatur scēditate  
 illa mirifice, quia nihil turpe, nihil honestum, nihil bonum, nihil ma/  
 lum cognosceret: sed si quid primo turpe dixerat, repente commu/  
 tatus, pluribus conabatur rationibus, quæ prius astruxerat consu/  
 tare. Erat igitur Hydra capita sua proprio ense amputans, nec ali/  
 quid habēs utile, nisi quod libenter & audiretur, & uideretur. Nam  
 & facie benigna, & ore rotundo, & suauibus erat oculis præditus,  
 quæ non repente arripuit, sed aptus ad hæc natura, exercitatione  
 quoque ab initio firmavit. Audiuit enim puer Theophrastum mi/  
 tem uirum, nec a Cupidine alienum, quoniam formosissimus erat.  
 Ipse postea Crantori fuit amatus, & Diodori cauillatoria naturæ  
 commoditate breuissime secutus, Pyrronem quoque fuit imitatus,  
 in cuius sententiā quamuis Pyrronicus appellatus non sit, perman/  
 sisse uidetur. Aperte namq; Mnaseas, Philomelus, & Timon Scepti/  
 ci suum ipsum, id est Septicum fuisse affirmant, uerum enim & fal/  
 sum, & uerisimile, ipso quoque ut illi destruebat. Pyrronicus igitur  
 re, non nomine fuit, sed Crantoris pudore, a quo amabatur, nomine  
 non re Academicus erat. Magna igitur pugna inter Archefilaum  
 atque Zenonem fuit, & alter in alterum & dicendo, & scribēdo im/  
 pudenter ferebantur: quamuis Zeno non melius faceret, quam Co  
 phisidorus



philidorus orator, qui cum grauiter ferret Isocratē, quem audiebat Aristotele præmi, dicebat scribebatq; non in Aristotelem quidem, ut putabat, sed in Platonem a quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret, putaret autem, quoniam Platonem Aristoteles audiuerat Platonicum illum esse, bellum quidem indixerat Aristoteli, Platonem uero & eius dogmata, quæ tamen nesciebat, reprobare conabatur, putans non Platonis dogmata, sed Aristotelis refutare, ita magnus ille orator non eum percutiebat, cui bellum indixerat, sed eum quo cum pacē habebat. Sic igitur & Zenon Archesilao pugnans, Platonem lacerabat, non enim erat forsitan nescius eorum quæ Archesilaus dicebat, platonica uero penitus ignorabat, ut a libris suis manifeste colligitur, ita quem non debebat, impudenter exagitabat, & quem debebat, minime tangebatur. Et certe si Platonica non oppugnasset dogmata, bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit, utinam autē nunquam mihi tantum sit ocium, ut ad huiusmodi res non ioco, sed serio reuertar. Studebat igitur Zenon Archesilai omnia dicta refutare, ac maxime incompræhensibilitatem quibuscumq; poterat argumentis aggrediebatur, quorum Archesilaus alia depellebat, alia succidebat, alia supplantabat: ita contra dicentes deijciebat, & auditores in stuporem uertebat facile putantes, non uerbum, non operam, non passionem, non quicquam aliud esse magnum aut paruum, nisi quod Pitaneō Archesilao uideretur, illi uero nil prorsus uidebat, ne affirmabat quicquam, sed uerbis solummodo pronunciando terebat. Lacydes autem qui Archesilao successit, Oeconomicus appellatus est, quæ rei familiaris magnam curam habebat, manibus cuncta proprijs negocia sua gerebat, non paupertate oppressus, nec seruis indigens, sed quia, immo uero causam unusquisque per se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gratia breuiter perstringam, quo maximo argumento usus, nihil penitus ab hominibus comprehendī posse putauit. Solebat semper in seruorum absentia penū claudere, clauemque in loculo depositam obsignare, anulumque quo diligēter signauerat, subtili filo ligatum, per paruulum quoddam ianuaræ foramen intro iniicere. Cum autem sibi aperiendū erat, retracto per filum anulo clauique resignata, ac rursus simili modo

& clau/

& clauderebat & aperiebat. Quam rem cum astutia seruorum percipisset, absente Lacyde aperientes clanculum uniuersum penu, prout animus eorum ferebat, consumabant, exportabant, fundebant. Lacydes autem cum & signacula quae fecerat integra inueniret, & anulum ut dimiserat, penu autem manifeste diminutum, putauit hoc illud esse, quod apud Archesilaum de incomprehensibilitate rerum, quod nihil uidere, nihil audire, nihil denique intelligere sincere ac uere possumus, audiuit disputari, malitia quoque seruorum nihil uero cerni scireque possis ab ipso se audisse affirmabat. Quare confusus non Academicam, sed Stoicam apud seruos disciplinam profitebatur. Illi uero Academicam incomprehensibilitatem ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes, aliter inquit in scholis disputamus, aliter domi uiuimus, disputationibusque ac schola neglectis, domum sedes obseruabat. Haec de Lacyde dicta sufficiant. Hunc audiuerunt quidem multi, sed praecipuus omnium atque insignis Cyrenaeus fuit Aristippus. Successit autem ipsi Euander, post quem Carneades Academicus factus princeps gymnasij, tertiam constituit Academicam. Is Archesilai morem in disputando secutus est. Nam ad utramque partem ita dicebat, ut omnia quae alijs afferebantur refutaret, incomprehensibilitatem tamen Archesilai non probauit. Non enim esse passibile dicebat hominem, ita in omnibus se retinere, ut nihil affirmet, esseque non paruam differentiam inter incertum & incomprehensibile, & cuncta quidem incomprehensibilia esse, sed non incerta. Is Stoicorum quoque rationum non ignarus, ambitione magis quam ueritatis amore stoicam philosophiam persequerebatur. De quo Numenius haec scripsit. Carneades inquit pugnandi morem Archesilai renouauit omnibus contradicens, & hoc atque illud nunc affirmando, nunc negando, uolubilitate orationis omnia distrahens. cumque rem nactus esset grauiorem, ut maximus atque uehemens amnis, fluxu curationis atque uorticibus contradicentes obruebat, ita ceteros quidem non nunquam uel argumentorum seducebat, ipse uero seipsum, quod in Archesilao non erat, recte intelligebat: quippe multo prius ille seipsum quam auditores decipiebat, Carneades vero & permulcebat & depulabatur, nam furta quidem occulte, latrocinia uero aperte irruens faciebat, modo dolo, modo uel etiam praeparatos, praemeditatos etiam homi-

LIBER QVARTVS DECIMVS 317

homines confundebat, ita nullus ei resistere poterat, sed erant omnes quibus cum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit, Clytomacho Philon, de quo idem Numenius hæc perstrinxit. Philo cum Clytomacho successisset, nimia lætitia confusus, quasi gratiam habens, quæ illi uisa fuerat confirmabat, amplificabatque, ac aduersus Stoicos cunctis uiribus armabatur, sed temporis spacio ueritate rerum coniuncta incompræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quæ ipse ne transiuga uideretur, redargui magnopere cupiebat. Huic Antiochus in Academia successit, qui Stoicum Mnesarchum secutus, Philoni præceptoris non paucis contradixit, & aliena dogmata in Academiam induxit. Hæc de successione Platonica ab ipsis, ut uides, philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatem dogmatum & pugnas philosophorum, qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint, nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt, sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat, quæ ipsos quoque philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summererat.

Quod unusquisque philosophorum, quod ipse conieciat de dijs sequebatur.

CAP. III.

**N**ihil enim ueri de dijs a prioribus accæperunt, sed suis cogitationibus coniectura ducti, de natura philosophantur. quod Porphyrius in epistola ad Aegyptium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a dijs & dæmonibus bonis, de quibus plurima Græcorum philosophi dixerunt, sed quæ dixerunt coniecturis præcipue nituntur. Et subiungit. Magna pugna de his uerbis apud nos est, humanis enim rationibus de bonis coniecimus: qui autem altiora hoc modo inuestigant, cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint, frustra philosophantur. Idem ipse in libro ad Boethum de animæ historia inquit. Communis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat, rationes uero, quæ a philosophis adducuntur, faciles refutatu sunt. Nulla enim apud philosophos opinio propter contrarias rationes, quas facile contradicentes inueniunt, firma esse uidetur, immo etiam

I etiam

etiam de his q̄ oculis cernuntur, nihil esse confirmandum multi opi-  
nati sunt. Et in libro de Responſis, ip̄o Apollinis oraculo in testimo-  
nium citato seductos fuisse Græcos, & ab Aegyptijs, Chaldaeis, &  
Hebraeis ueritatem, ut in superioribus diximus, conspectam affir-  
mat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes contem-  
psimus, & hebraicæ scripturæ toto animo adheſimus. Cur em̄ oportet  
nos philosophos audire, ac magni quicquam ab illis uelle discere,  
si cōiecturis utuntur, & uarijs rationibus atq; diuersis, in summā  
omnium dubitationem adducant: quod ut re ipsa uideas ip̄os phi-  
losophorum de principijs, de dijs, de uniuersi constitutione uarias,  
immo uero contrarias sententias exponem.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pie-  
tatem. CAP VT III.

**S**i prius ostendero nihil Astrologiam, Arithmeticam, Geome-  
triam, Musicamque (ipsi mathematicas disciplinasq; uocant)  
quæq; non ipsi inuenerunt, sed a Barbaris acceperunt, ad in-  
ueniendam, ut ipsi putant, ueritatem conferre. Nam si discipli-  
narum inquit cognitio animum non formauerit, nullus recte philo-  
sophari, nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ip̄e numeriste-  
neatur, nos qui eas disciplinas nō admiramur, pecudes esse arbitran-  
tur, nec magni aliquid posse nos intelligere cōtendunt. Res autem  
ipsa ostendit multos apud Græcos fuisse, innumerabiles apud Bar-  
baros, qui quamuis has disciplinas optime tenuerint: nec deum ta-  
men, nec recte uiuendi normam cognouerunt. E cōtra multos sine  
illis pie simul atq; sanctissime uixisse. Itaq; Socratem, quem merito  
omnes admirantur, nō magni has disciplinas fecisse; Xenophon in  
libro de dictis Socraticis scribit. Docebat inquit quātum oporteat  
singularum rerum atque artium habere peritiā. Nam tantū Geo-  
metriæ studēdum consulebat, quantum sufficeret ad mensurationē  
agrorum ac distributionem, quod adeo facile dicebat esse, ut si quis  
diligenter animaduertat quam primum quantitatem agri cognoue-  
rit, mensurationem ignorare non possit. Reprobat q̄o tantam eius  
rei curam ac studium, ut difficili figurarū cognitioni inuigilare ue-  
lis. Nullam enim utilitatem in illa speculatione uidere se asserbat.

LIBER QVARTVS DECIMVS 39

nec erat Geometriæ imperitus, sed a multis atque utilissimis studijs etiam hominis uitam ad alienarum consyderationum studia dedu- cere nõ oportere putabat. Similiter Astronomiam quoque discen- dam consulebat, ut dies ac noctes, horas, & menses, & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum, & nauigationes atque cu- stodias, multaq; alia in nocte, aut in mense, aut in anno peraguntur, perutilis est. Eousq; autem Astronomiam discere, quosq; planeta- rum motus, & distantias eorum a terra comprehendas uehementer improbat. Nullam enim utilitatem etiam in hac re uidere dicebat, nec erat expers omnium istorum. Sed cum longa tempora spacia de- syderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere, & in his ui- tam conterere. Omnino autem non esse curadum homini dicebat, ut per caelestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt, co- gnitionem perquirat. Nec enim posse homines illa cognoscere, nec dijs gratum esse, si quæ illi occultarunt, ea tu diligenter inquiras, pos- seq; facile ira deorum in insaniam Anaxagoræ cadere, qui cum cae- lestium scientiã profiteretur, in id amentia incidit, ut Solem ignem penitus putaret, nec prospicere poterat facile nos ad ignem oculos erigere cum Solem respicere nequeamus, nec corpora hominum a- criora fieri ab igne quemadmodum a Sole, nec cernebat omnia, quæ a terra germinantur, absq; solaribus radijs atque calore caelesti cre- scere non posse, quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Lo- gicam quoque discendam ita consulebat, ut magnum eius studium multamque operam improbaet. Hæc Socrates apud Xenophon- tem. Ipse autem Xenophon in quadam ad Aeschinem epistola, hæc de Platone ac de his qui naturalem scientiam profitebantur scri- bit. Omnibus inquit patet, diuinas res cognitione humana compre- hendi nõ posse, quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere, qua- les autem sunt nec inuenire nobis possibile est, nec fas est quærere, nec enim seruis cõducit, nec eis laudabile dixerim, si dominorum suorum consilia nisi quantum ad ministerium suum pertinet, scrutari uolu- erint. Quando enim o Aeschine Socratem quispiam audiuit de cae- lestibus aliqd corporibus dicere? aut ad subtiles linearum speculatio- nes pdiscendas exhortari? Musicã em ipum scimus auribus solum/

I ij modo per/

*Solem ignem  
Anaxagoras*

*Xenopho de  
Aeschine*

modo percipisse, quotidie autem de fortitudine, de iustitia, de alijs uirtutibus differebat. Hæc namq; bona hominum appellare solebat, Cætera uero aut percipi ab hominibus nō posse, aut non longe a fabulis distare, Sophistarumq; ludis similia esse, hæc ille & ceteris cōfulebat, & ipse primus faciebat. si ergo quibus Socrates nō placuit, aut taceant, aut ad id quod æquum est redeant: Socrati enim uiuo sapientiam deus soli attestatus est. Qui uero eum interfecerunt, poenitentia stimulos effugere non potuerunt, isti autem bona Aegypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamarunt, & solida Socratis tenuitate contempta, tyrannidem coluerunt, & tenuissimam uitam dapibus siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platonem occultius pugnabat. Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica, musica, & astronomia ita loquitur, ut etiam Plato non multum istis, attribuire uideatur.

Opiniones priscorum periarchon, id est de principibus,

CAP. VI. V.

**V**erum ut facilius merito contemptam esse a nobis hæc inuicem Græcorum philosophiam cognoscas, non grauabimur altius uarias atq; diuersas, immo uero inter se cōtrarias philosophorum opiniones repetere. Assumam autem ea a libro Plutarchi, quæ de dogmatibus philosophorum inscripta. Thales inquit Milesius de septem sapientibus unus principium rerum aquam putauit. Is primus philosophari dicitur in cœpisse, & ab eo ionicam philosophiam esse appellatam. Dicitur autem iunior in Aegypto fuisse, & in Miletum senior rediisse. Inductus autem fuit, ut ex aqua uniuersa primo esse diceret, & in aquam demum resoluisset, quia sperma omnium animalium origo humida substantia est. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri. Deinde quia herbe ac plantæ uniuersæ humido aluntur, & fructus ferunt, eius autem penuria languescunt ac decidunt. Tertio, quia ignis Stellarum atque Solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur. quam opinionem Homerus quoque approbare uidetur cum dicat. Oceanum qui omnium fuit origo. Anaximander autem Milesius principium rerum infinitum esse asserbat, & ex hoc omnia primum oriri, & in hoc tandem deuenire, idcirco infinitos oriri mundos atque rursus

corrumpi.

LIBER QVARTVS DECIMVS 34

corrupti, infinitum autem esse dicit principium, ne quid desit, ne ue generatio terminetur. Errauit autem, quia non aperuit infinitum istud aer, ne an aqua sit, aut aliud quoddam corpus, errauit etiam, quia subiectam materiam dicens efficientem causam deseruit, infinitum enim nihil aliud quam materia est, quae actu esse non potest, nisi ab efficiente eliciatur. Anaximenes uero Milesius principium rerum aerem opinatus est, ex quo fieri cuncta, & in quem resolui contendit, animam enim nostram aerem esse ait, hic enim nos continet uniuersum etiam mundum spiritus & aer fouet, idem autem aer & spiritus apud eum est. Hic etiam errauit, quia ex informi ac simplici spiritu atque aere animalia posse constitui putauit, impossibile autem omnino est, principium rerum solum esse materiam, cum necesse sit efficientem causam ponere; non enim ex argento aut ligno aut aere uasculum unquam fiet, nisi artifex fecerit. Heraclitus uero & Hippasus metapontinus ignem esse principium putarunt, quo extincto caetera gignuntur, cuius solidiorem partem in se contractam atque constipatam terram fieri, terram porro ab igne resolutam in aquam uerti, & exhalationes aquarum in aerem transire. Rursus autem uniuersa corpora mundumque ipsum ignis ardore corrumpi. Principium igitur ignis est inquit, quia in eo sunt omnia, & in eum demum resoluuntur. Democritus quem Epicurus sequitur, principium rerum asserit corpuscula quaedam minutissima, quas atomos appellat ratione cognoscibiles, solidas, non generabiles nec corruptibiles, omni fractura superiores, quae alterari non possunt. Has in uacuo, & per uacuum moueri asserit, quod infinitum esse opinatur. Atomos quoque ipsas infinitas numero dicit, quibus accidunt figura & magnitudo secundum Democritum. Epicurus autem pondus etiam adiecit; non enim mouebuntur inquit, nisi pondere deferantur. Figuras porro atomorum nec infinitas, & eiusmodi esse asserunt, ut frangi non possint. Atomos enim dicta est, non quia minima sit, sed quia diuidi ac frangi nequeat. Atomos autem esse dicunt, quia uacuum atque unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigentinus quattuor elementa ignem uidelicet aerem, aquam & terram principia ponit, duas etiam uirtutes amicitiam atque litem, & amicitiam quidem coniungere, litem uero distinguere. Haec fuit prima

morum philosophorum discrepantia, istae sunt de principiis illorum  
 inanes opiniones: non enim deum creatorem, nec deos omnino, aut  
 incorporeas & irracionales substantias: nec illud quod supra sensum,  
 sed in principiorum numero acceperunt. Primus autem Graecorum  
 omnium Anaxagoras, fertur intellectum rerum omnium causam  
 afferuisse, qui philosophandi amore agros suos dicitur incultos reli-  
 quisse. Is primus efficientem causam rationalem arbitratus est: con-  
 fusa enim omnia simul fuerunt, sed intellectus a confusione in ordi-  
 nem ea redegit. Admiratione uero dignum est, quod ita dicentem  
 parum defuit, quia Athenienses lapidibus obruerent, quia uidelicet  
 non Solem, sed Solis creatorem uenerabatur. Is etsi rebus omnibus  
 intellectum proposuit, non tamen consequenter ubique seruauit. Un-  
 de Socrates apud Platonem de anima, uehementer eum inculcat. Cum  
 legissem inquit Anaxagoram dicentem omnium causam esse intel-  
 lectum magna laetitia perusus, putauim magistrum iam me Anaxago-  
 ram inuenisse, qui mihi diceret omnia optime ab intellectu esse dis-  
 posita, & a quo discere possem, utrum terra rotunda, an triangularis  
 sit, causam enim afferre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum  
 melius, & quia optimum est talem terram esse, & si in medio ipsam  
 diceret, ilico exponeret, quia optimum est in medio sitam esse, ac eo  
 dem modo de Sole, Luna, & de uelocitate ipsorum, & de alijs singu-  
 lis, quod optimum sit alia pati, alia facere quae patiuntur & faciunt:  
 non enim alia causa quam optima reddi potest, si a ratione atque ab  
 intellectu disposita sunt. Magno igitur gaudio saepe libros eius per-  
 legi, & progressus aerem, aquam, ignem, caeteraque huiusmodi affer-  
 re Anaxagoram uidentem, eisque causas rerum attribuere, nec intellectu  
 ac rationi aliquid attribuere, magna de spe decidi. Simillimum enim  
 mihi facere uidebatur, ac si quis diceret omnia intellectu, atque ra-  
 tione a Socrate fieri. Deinde cum reddere causam uellet quare hic  
 sedeam, responderet, quia corpus meum ossibus atque neruis con-  
 stat, cum ossa articulos coniunctionesque habeant neruis colligatas,  
 & nerui trahi atque retrahi soleant, flecti hoc modo corpus facile pos-  
 se, quia de causa fit ut sedeam: non enim uera causa redditur, sed quia  
 uidelicet eum Athenienses mortis crimine condemnarint, & mihi  
 iniustius uisum est, sententiam hanc subire, idcirco expectans hic se/  
 deo,



deo, nam per carnē nisi hoc esset, si fugere mihi melius uisum esset, hæc ossa & isti nerui Megaræ & in Boetia essent. Si quis uero contendat, non posse me quæ mihi optima uidetur, absq; neruis & ossibus cæterisq; huius efficere, uere quidem dicit, per hæc enim facio, ratio autem eorum, quæ intellectu fiunt, non hæc sed melioris, aut certe optimi est. Et post pauca. Ita & terram alius reuolutione celorum in medium depelli, alius propter latitudinē suam ab aere sustineri, quod autē melius sit in medio sitam esse ne quærunt quidem. Est autem quod omnia ligat, & bonum ipsum, quod nescio quomodo omnes negligunt. Hæc Socrates. Anaxagoræ autē successit Arcefilaus, quem Socrates audiuit. Præterea & Xenophanes, & Pythagoras, qui Anaxagoræ temporibus floruerūt, de aeternitate dei, & de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de Dijs.

**N**unc uideamus quales opiniones de Dijs philosophi habuerunt. Plutarchus sic in libro prædicto scribit. Nonnulli philosophorum inquit, ueluti Diagoras, Milesius, & Theodorus Cyrenaicus, & Euiemerus Egiata, & Calimachus nullo modo deos afferebant. Euriipedes etiam tragicus, quamuis Ariopagitarum formidine non omnino se aperuerit, Sisyphum tamen induxit, quasi huius opinionis protectorem, & quibuscunq; potuit rationibus, sententiam eius tutatus est, & Anaxagoram qui una stetisse corpora confuse primo affirmauit, Deinde a deo in ordinem distincta. & Platonem qui non stetisse, sed inordinate mota fuisse primo dixit, Deinde a deo in ordinem redacta repræhedit, quia dixerunt deo de his inferioribus curam esse, Beatum enim illud animal, atque incorruptibile inquit omni bono repletum, & omnis mali expers ad beatitudinem suam conuersum res humanas non animaduertit, miserum enim esset si fabri, aut operarij more ad huiusmodi fabricam se conuerteret. Præterea deus, quem dicunt ante ordinationem totius, aut dormiebat inquit, aut uigilabat, aut si neutrum uerum est, nec erat omnino. Si ergo dormiebat a sæculo mortuum fuisse necesse est. Sempiternus enim somnus mors est, Deus autē nec somnij nec mortis particeps est. Sin uero uigilabat, aut perfectam beatitudinem

beatitudinem

beatitudinem habuit, aut mancā atq; imperfectā. Si perfectā, nullius rei indigebat, quare nec ad nouam rerum productionē descendisse ipsum uerisimile sit. Si autem mancā beatitudo affuerat, quomodo uere dici deus potest, cui quicquam abfuisse conceditur. Ad hęc quomodo si diuinitus humana gubernantur, & boni uerantur, & mali feliciter uiuunt, Thales mundum deum esse asserit. Democritus mundi animam ait deum esse, & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principijs unitatem deum & bonū, unitatemq; esse unius naturam, intellectum uidelicet ipsum, dualitatem uero demonē esse ac malum, in qua materialis est multitudo. Socrates & Plato unicum, uniformē, quod uere ens atq; bonū est. hęc autem uocabula ad intellectum omnia spectare. Deus igitur intellectus est, & species separabilis, id est procul ab omni materia, & nulli passibili coniuncta. Aristoteles supremum deum, separabilem speciem, uniuersi sphaeræ insidentem. Sphaeram autem corpus æthereum, quod ipse quintum appellat. Quod cum per multas sphaeras diuidatur natura cōiunctas & ratione separatas, unamquancq; sphaerarum compositam ex anima & corpore animal esse arbitratur, & corpus qdem, ut diximus, cum æthereū sit circulariter moueri, animam uero quāuis per se sit immobilis, ipsam tamen motus causam esse. Stoici deum artificiosum ignem atq; intellectualem esse asserūt uia rationeq; ad generationē mundi progrediētē, qui mundus omnes spermaticas rationes, quibus singula secundum fata gignuntur in se continet. Deum autē spiritum esse per uniuersum mundum penetrantem diuersis nominibus appellatum secundum rerum per quas transit diuersitatē, mundum etiā deum esse & stellas & terrā, supremum autē omnium intellectum esse in æthere. Epicurus deos hominum formā habere, quāuis nō sensu propter tenuitatē naturę, sed rōne percipiuntur. Quattuor deinde incorruptibiles ponit naturas, æther, uacuum, infinitū, similitudines, quas qdem naturas similibus partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullā gręcōs ante Pythagoram, atq; Anaxagorā dei habuisse cognitionem. Quare antiquissimis tēporibus, ut Phœnices & Aegyptij, quod ostendimus, non incorporeas quasdam uirtutes, sed mortales uiros ut deos colebant. Sic gręci quoq; diuinos honores hominibus cōferebant.

Aduersus

Aduersus eos qui sensum tollunt, inutilem esse dicentes ad cognitionem. CAPVT VII.

**V**erum quoniam alij philosophorum sensibus cuncta cognosci arbitrabantur, alij contra rationi solummodo credendum, & sensum omnino abijciendum dicebant, non est inutile quod aduersus istos Aristoteles in octauo de philosophia conscripsit, perstringere. Multi inquit rationem solummodo sequentes, sensum ac phantasiam omnino abijciebant, ut Xenophanes colophonius, & Parmenides Eleata, & Zeno, & Milesius de antiquioribus, de iunioribus autem Sulpo & Megarici, qui dicebant unum esse quod est, & quod diuersum esse uidetur, diuersum non esse, nec gigni quicquam, nec corrumpi, nec moueri penitus, aduersus quos quamuis in philosophia multa dicantur, tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis ratio est, indigemus tamen sensu quemadmodum & corpore. Nam & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur, & qui sentit quod patitur, eam passionem profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædam est. Præterea si sentire pati quoddam est, & omne quod patitur, ab aliquo patitur, omnino diuersum aliquid quod facit est, ab eo quod patitur, ut color & sonus a sensu. Deinde ipsum ens unum non uerat, sed nec immobile. Sensus enim motus quidam est, quomodo autem si nihil ad cognitionem conferunt, nullus est, quam nollet secundum naturam sibi sensus esse depositos, omnes enim integritatem sensuum organorumque suauitatem desiderant, qui melius ita de sensibilibus iudicant. Quare natura duce tantus nobis amor inest, ut nullus non insanus unum sensum pro omnibus bonis quæ uocantur extrema, uellet commutare. Cur autem si nihil sensibus egeant, non erunt oculos, nec auditum destruunt, ut opere ostendant ueram esse doctrinam suam. Nunc uero uerbis quidem eos uituperant, re autem maxime omnium utuntur. Mellissus enim cum sensibilia nihil esse uelit ostendere, per sensibilia hoc ipsum efficere conatur. Si enim terra est inquit, & aer, & ignis, & ferrum, & aurum: & aliud uiuens, aliud mortuum, aliud nigrum, aliud album, ceteraque omnia quæ uere esse homines credunt, si etiam nos recte uidemus, audiamus, atque sentimus, ens quoque tale quod esset profecto quale nobis primo uisum

Kest,

est, necq; transmutaret, nec aliud ex alio fieret, sed sibi ipsi simile permaneret. Nunc ꝑo cum dicamus, recte sentire uidetur nobis quod calidum est in frigidum, & frigidum in calidum, similiter & molle in durum, atque econtra permutari. Merito igitur posset quispiam percunctari, nonne igitur calidum in frigidum transmutari, ceteraq; huius sensu cognouisti? Sed rationes opinionescq; istorum iam ita explosae sunt, ut nec dicte quidem esse uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philosophantur, qui & sensum, & rationem, & cognitionem rerum suscipiunt. Hinc Aristoteles Xenophanem & eius similes uexauit. Xenophanem autem Protagoras & Nessas au diuerunt, Nessam Metrodorus, Metrodorum Diogenes, Diogenem Anaxarchus, Anaxarchum Pyrrho, a quo Sceptici philosophi appellati sunt, qui nec sensu, nec ratione quicquam posse comprehendere docentes, magno risu omnium explosi sunt

FINIS.

CLARISSIMO IURISCONSULTO ALBERTO VONICO TARUISANO Hieronymus Bononius

**M**AGNA Alberte clarissime, ac rerum dignarum studiosissime priscos homines causarum solertissimos indagatores obductos, teterrimae caligine cecitatis in ueritate diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo, quibusdam nephandissimae impietatis assertoribus, deos omnino pertinaciter esse negantibus, ut Diagoras & Protagoras, nonnullis essent, nec ne inconstanter dubitantibus, ut Pythagoras Samius, aliquibus deos quidem esse fatentibus, res tamen humanas & terrena negocia non respicere, ut Epicurus, alijs & esse quidem, & mortalium curam gerere existimantibus, sicuti diuinus Plato, tantus autem inter hos ipsos error in quaestione ueri, tanta caerimoniarum, rituum, mysteriorum uarietas fuit, ut nulla hominum omnino aetas fuerit, quae in diuinarum rerum sententia non multum inter se ipsa dissiderit, Aegyptijs Osirim, Isim, atq; animalia quaedam abiectissima adorantibus, Atheniensibus Cererem magno studio praecipue colentibus, Romanis